

METODICKÉ A INFORMAČNÍ TEXTY/
 METHODOICAL AND INFORMATIVE TEXTS

MOJE VZPOMÍNKY NA DOCENTA PHDR. ZBYŇKA
 Z. STRÁNSKÉHO (26. 10. 1926–21. 1. 2016)

DOI: 10.5817/MuB2016-2-11

VLADIMÍR PODBORSKÝ

Při přípravě materiálů na tyto vzpomínky jsem si s opravdovou chutí „zalistoval“ v paměti. Rozpomínal jsem se, kdy jsem vlastně poprvé Stránského, kterého osud vzhledem k jeho „buržoaznímu původu“ nijak nešetřil, tuto naši i světovou muzeografickou a muzeologickou veličinu, a vlastně nejen muzeologickou, nýbrž obecně kulturní veličinu osobně poznal; z odborné literatury jsem samozřejmě již o něm leccos věděl.

Bylo to v roce 1962, kdy byl Stránský s pomocí muzejního architekta Viléma Hanka přijat do Moravského muzea. Již od ledna 1963 tam začal budovat muzeologické oddělení jako středisko metodiky muzejní práce a současně inicioval zřízení externí katedry muzeologie na tehdejší UJEP v Brně. Realizaci tohoto projektu zaštitil svým jménem tehdejší ředitel Moravského muzea profesor Jan Jelínek. Externí katedra muzeologie byla na UJEP zřízena uzavřením dohody mezi tehdejším rektorem UJEP profesorem Theodorem Martincem a generálním ředitelem UNESCO Frederico Mayorem v listopadu 1964; od roku 1966 začala skutečně pracovat. Jejím vedením byl pověřen tehdy již ve světě renomovaný muzeologický činitel, původně ekonomický náměstek ředitele Archeologického ústavu ČSAV v Brně JUDr. Vinoš Sofka.

Tehdy však vstoupila do hry ještě další instituce: Katedra UNESCO pro muzeologii a světové dědictví – UNESCO Chair of Museology and World Heritage. Podnět k založení tohoto zvláštního pracoviště pod záštitou UNESCO dal právě představi-

tel Komise pro muzeologii ICOFOM JUDr. Vinoš Sofka spolu s docentem Zbyňkem Z. Stránským.

Jen stručně chci uvést početné zásluhy Stránského o rozvoj naší i světové muzeologie: zřízení celostátních kurzů muzejních konzervátorů (které Stránský sám vedl přes 20 let), realizace prvního muzeologického symposia roku 1965, na němž zdůvodnil potřebu vysokoškolské muzeologické výuky a vymezil metateoretický přístup k muzeologii jako vědního oboru, založení sborníku Muzeologické sešity roku 1968, realizace mezinárodní konference o muzeologii roku 1969 (na níž prezentoval svůj systém muzeologie jako vědního oboru) atd. Zvláště pak musím zmínit projekt tzv. postgraduálního studia muzeologie, schválený českým Ministerstvem školství, jehož první běh proběhl roku 1965. Toto studium absolvovalo do počátku 90. let více než 380 posluchačů z Československa.

Po realizaci výstavy „Cesta muzeí“, která prezentovala v 70. letech 20. století historickou úlohu muzeologie, byl Stránský označen za „kosmopolitu“ a bylo navrženo jeho okamžitě propuštění. Nakonec byl „připuštěn k práci“, ale externí katedra muzeologie byla roku 1978 začleněna do rámce katedry prehistorie/archeologie tehdejší FF UJEP, vedené tenkrát docentem Radko M. Perničkou; katedra prehistorie/archeologie a muzeologie existovala v letech 1978–1986 (navázal na ni Ústav archeologie a muzeologie FF MU – ÚAM FF MU, zřízený na pod-

nět profesora Vladimíra Podborského roku 1994).

Stránského koncepcí muzeologie byla pozitivně přijímána v řadě zemí (NDR, Jugoslávie, Rakousko, Holandsko, Skandinávie). To vyvolalo pozornost nejen v rámci ICOM, ale přímo v UNESCO, na jehož podnět Stránský vypracoval v roce 1983 projekt Mezinárodní letní školy muzeologie, která zahájila činnost v roce 1986.

Po roce 1989 byl Stránský rehabilitován a pověřen vedením samostatné katedry muzeologie na FF MU a rovněž vedením a profesurou International Summer School of Museology, která byla situována na Rektorátě MU v Brně. Stal se členem ICOM, místopředsedou ICOFOM, předsedou Muzeologické společnosti, předsedou Zvazu múzeí na Slovensku a čestným členem Union of Museologists.

V roce 1993 se mi podařilo PhDr. Zbyňka Z. Stránského habilitovat (se souhlasem Vědecké rady FF MU bez vědecké hodnosti CSc.) a jmenovat ho docentem muzeologie. V rámci tehdy ještě ne zcela konsolidovaných poměrů to kupodivu prošlo. Tak se stalo, že Stránský je do dneška jediným u nás habilitovaným docentem muzeologie, a nechybělo mnoho, aby se stal i jejím profesorem.

Při habilitaci PhDr. Zbyňka Z. Stránského jsem vycházel z pevného přesvědčení, kterého se přidržuji dosud, že muzeologie má být považována na samostatný

vědní obor, jak je tomu ve většině zemí světa. Podávali jsme spolu se Stránským v tomto smyslu několik návrhů, doplněných četnými faktografickými doklady, českému Ministerstvu školství, ale vždycky se našel někdo, nebo někteří, kteří tyto návrhy odmítali; snad z nevědomosti, snad z mylné představy o muzeích jako odkladišti starého nepotřebného harampádí...

Tak se stalo, že Česká republika je jednou z velmi mála zemí, kde muzeologie není stále uznávána za samostatný vědní obor. Přitom je známo, že na světě jsou tisíce muzeí, samozřejmě různého druhu a různé kvality: od seriózních ústavů až po „panoptikální“ zařízení jako je např. „Muzeum voskových figurín Madame Tussaud“ se sídlem v Londýně a s mnoha pobočkami od Hongkongu přes Las Vegas, New York až po Vídeň, nebo muzea jednotlivých osobností (samozřejmě opět různé kvality), jako např. „Muzeum Princzny Diany Spencer“ v Londýně, nebo „Muzeum Waldemara Matušky“ v Jaroměři-Josefově apod.

A při té spoustě muzeí, tentokrát mám na mysli jen seriózní ústavy, je naprosto nezbytné, aby se muzea řídila jednotnými zásadami a principy, zejména pokud pracují s elektronickou evidencí, dokumentací a hodnocením sbírek.

Seriózní muzejní ústavy mají funkce vnitřní a vnější.

Vnitřní funkce spočívají ve výběru muzejních předmětů (funkce heuristická), neboť ne každý předmět je „hoden“ zachování pro budoucnost; dále jde o způsob uložení, evidence a dokumentace předmětů, jejich laboratorní ošetření, případnou restauraci apod.

Vnější funkce spočívá především v jejich lidovýchovném působení, v jejich takřčené „extramurární“ funkci.

Nyní se vrátím k osobnosti docenta Stránského.

Stránský byl nepochybně svým filozofickým a politickým založením antikomunista. Ale v dobách komunistického režimu se snažil s tímto režimem nějak vycházet, aby mohl pracovat. Také věděl, že komunistická politika vybraných a tudíž podporovaných oborů (včetně muzeologie) má i oproti „svobodným“, především západním zemím, kde se jednotlivé vědní obory musejí nejednou tvrdě prosazovat, své výhody. V tomto smyslu se dal několikrát dost hlasitě slyšet i na fóru Filozofické fakulty. Nebylo tudíž divu, že ho mnozí členové Vědecké rady FF považovali div ne za komunistu, a dali mu to také pocítit při hlasování o jeho jmenování profesorem, které jsem vyvolal, tentokrát ne muzeologie – to by vůbec neprošlo – nýbrž na návrh Mons. Prof. PhDr. Petra Piňhy, CSc., Dr.h.c. – kulturologie. Když jsem za to na Vědecké radě FF loboval, Vědecká rada to jednomyslně odmítla. I můj nejlepší přítel, profesor Rudolf Pečman, který mi nikdy nic neodmítl, prohlásil, že Stránskému musí stačit docentura...

Stránského se však zastal profesor Piňha, v letech 1992–1994 ministr školství ve vládě ČR Václava Klause, který si byl vědomý Stránského hlubokého humanitního vzdělání a založení, a návrh na jmenování Stránského profesorem doporučil Vědecké radě MU přece jen předložit.

A tak jsem měl povinnost v roce 1992 Stránského Vědecké radě MU představit a doporučit pozornosti členů rady jeho inaugurační přednášku. Nenapadlo mne upozornit předem Stránského, aby hovořil lidsky srozumitelnou řečí, a nepoužil svůj oblíbený „metajazyk“. A to se stalo Stránskému osudným!

V domnění, že členy rady oslní, spustil kandidát zostra a sebevědo-

mě přednášku právě v „metajazyce“. To ovšem na členy rady, jmenovitě na lékaře, přírodovědce, a konečně ani na filozofy nezapůsobilo, naopak. Sebevědomé chování Stránského je naopak spíše popudilo. Hlasování vyznělo pro kandidáta jednoznačně negativně.

Tehdejší rektor MU profesor Eduard Schmidt mně potom ostře vytknul, že jsem neměl o Stránského profesuře vůbec uvažovat, že jsem ho neměl před Vědeckou radu MU pustit, že jsem zavinil poškození dobré pověsti nejen Vědecké rady FF, nýbrž celé univerzity atd. Já jsem se samozřejmě bránil: ukázal jsem panu rektorovi šest jednoznačně doporučujících dopisů jmenování Stránského profesorem od předních zahraničních profesorů a další výsoce pochvalné dokumenty o jeho mezinárodní muzeologické a obecně kulturologické proslulosti. Otázal jsem se pana rektora, zda jsem měl tyto dokumenty ignorovat? Na to pan rektor jen nerozhodně pokrčil rameny.

Buď jak buď, Stránský se profesorem nestal. Velmi se ho to dotklo; myslím si, že to až do konce života „neskousnul“.

Dnes je tedy pan docent Stránský již „na pravdě boží“ („jak říkají ateisté“...). Prošel cestou, kterou jednou projdeme všichni.

Jak je tomu vlastně s posmrtným životem v pojetí věřících a v pojetí ateistů?

Z živých lidí to nikdo neví, z mrtvých se nikdo na svět nevrátil, ani se neozval.

Nábožní lidé věří v posmrtný ráj Ježíše Krista, ateisté nevěří v nic, ale ti i oni ve skutečnosti nemají o tom, co je po smrti, ani tušení.

Ale i ateista se vzpírá uvěřit, že zemřelí se ztrácejí kdesi v bezedné „černé díře“ Vesmíru, že po smrti nastává pro člověka nekonečné, ne-

vědomé nic. Já sám si to uvědomuji téměř denně, když v rámci připravovaných „Dějin moravské archeologie“ vzpomínám na plejádu svých mrtvých přátel, kolegů, ba i svých žáků! Jako bych si s nimi při těchto vzpomínkách povídal, zdráhám se uvěřit, že se s nimi již nikdy nese- tkám...

A jak bych měl zakončit tyto moje vzpomínky na pana docenta Stránského?

Nejspíš asi tak, že bych mu popřál, aby tam někde v nadpozemské sféře mohl do nekonečna svobodně a v klidu a pohodě sprádat a rozvíjet své, třebaš i ty „metamuzeologické“ teorie...

VLADIMÍR PODBORSKÝ

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie (emeritní profesor), Brno
Česká republika

MY MEMORIES
OF DOCENT PHDR. ZBYNĚK
Z. STRÁNSKÝ
(26. 10. 1926–21. 1. 2016)

VLADIMÍR PODBORSKÝ

During preparation of materials for this article I “browsed” through my memories with real zest. I tried to recall when it was that I met Stránský, whose fate was quite harsh because of his bourgeois descent, but who in our country and worldwide ranked among top figures in museography and museology, and in fact not only in museology but in culture at all; of course, I already knew a lot about him from professional literature.

It was in 1962 that Stránský was admitted to the Moravian Museum with the help of the museum architect Vilém Hank. Since January 1963 he already began to build up

there a museological department as a methodical centre of museum work, and incited at the same time the establishment of an external Chair of Museology at the then University of Jan Evangelista Purkyně (UJEP) in Brno. This project was realised under the auspices of the then Director of the Moravian Museum, Professor Jan Jelínek. The external Chair of Museology was established at UJEP by an agreement between the then Rector UJEP, Professor Theodor Martinec, and Director-General of UNESCO, Federico Mayor, in November 1994; since 1996 it actually began to operate. The Chair Holder became JUDr. Vinoš Sofka, at that time already a world-recognised museological authority, originally the Economic Assistant Manager at the Institute of Archaeology, Czechoslovak Academy of Sciences in Brno.

At that time, however, another institution also appeared on the scene: the UNESCO Chair of Museology and World Heritage. This specialised department under the auspices of UNESCO was founded at the instigation of JUDr. Vinoš Sofka, representative of the International Committee for Museology (ICOFOM), and Docent Zbyněk Z. Stránský.

I would like to mention only in brief the numerous contributions by Stránský to the development of museology in our country and worldwide: establishment of nationwide courses for museum conservators (which Stránský himself taught more than 20 years), realisation of the first museological symposium in 1965, where he accentuated the need for museological education at universities and defined the meta-theoretical approach to museology as a scholarly discipline, founding of the almanac *Muzeologické sešity* in 1968, organisation of an international conference on museology in 1969 (where he presented his system of museology as a scholarly

discipline), etc. Particularly important was the project of so-called postgraduate museology studies, approved by the Czech Ministry of Education. The first run of studies has taken place in 1965. Until the beginning of the 1990s, these studies were completed by more than 380 learners from Czechoslovakia.

After realisation of an exhibition titled “The Way of Museums”, which in the 1970s presented the historical role of museology, Stránský was labelled a “cosmopolitan” and the proposal for his dismissal came immediately thereafter. At the end he was “allowed to work”, but the external Chair of Museology was embodied in 1978 into the Chair of Prehistory/Archaeology at the then Faculty of Arts UJEP, at that time headed by Docent Radko M. Pernička; the Chair of Prehistory/Archaeology and Museology existed in the years 1978–1986 (it was followed up by the Department of Archaeology and Museology, Faculty of Arts, Masaryk University – ÚAM FF MU, established at the instigation of Professor Vladimír Podborský in 1994). Stránský’s concept of museology was received positively in many countries (GDR, Yugoslavia, Austria, Netherlands, Scandinavia). These events awakened attention not only within ICOM, but directly in UNESCO, at the instigation of which Stránský elaborated in 1983 a project of the International Summer School of Museology, which started in 1986.

After 1989, Stránský was rehabilitated and appointed the head of an independent Chair of Museology at the Faculty of Arts, Masaryk University, as well as the head and professor in the International Summer School of Museology, which was located in the Rector’s Office of the Masaryk University in Brno. He became member of ICOM, Vice-chairman of ICOFOM, Chairman of the Museological Society, Chairman of the Union of Slovak Museums, and

honorary member of the Union of Museologists. In 1993 I managed to habilitate PhDr. Zbyněk Z. Stránský (by the approval of the Scientific Board of the Faculty of Arts, Masaryk University, without the academic degree CSc.) and appoint him a Docent (Senior Lecturer) in Museology. The situation at that time was not yet entirely consolidated so that this action surprisingly did not encounter any obstacles. So it happened that Stránský is until today the only habilitated docent in museology in the Czech Republic and he was even close to become a professor.

In habilitation of PhDr. Zbyněk Z. Stránský I based myself on the strong confidence, which I still have today, that museology should be considered an independent scholarly discipline, as it is in the most countries of the world. We submitted with Stránský in this regard several proposals, supplemented with abundant factual evidence, to the Czech Ministry of Education, but there was always somebody who rejected these proposals; maybe for ignorance, maybe for the misapprehension that museums are only dumps of old useless junk...

So it happened that the Czech Republic is one of the very few countries where museology is not yet recognised as an independent scholarly discipline. We know that in the world there are thousands of museums, of course of various types and different quality: from respectable institutions to “panoptical” amenities, such as, for example, the “Madam Tussaud’s Wax Museum” based in London, with many branches from Hong Kong over Las Vegas, New York to as far as Vienna, or museums dedicated to individual personalities (of course of varied quality again), such as, for example, the “Princess Diana Museum” in London or the “Waldemar Matuška Museum” in Jaroměř-Josefov, etc.

And with these numbers of museums, this time I mean the respectable institutions, it is absolutely inevitable that the museums abide by unified rules and principles, mainly if they work with electronic records, documentation and evaluation of collections.

Respectable museum institutions have internal and external functions.

Internal functions comprise the selection of museum items (heuristic function), because not every object is “worth” to be kept for the future, then the way of storage, recording and documentation of objects, their laboratory treatment, possible restoration, etc.

External function of museums mainly consists in their educational activities, in their so-called “extramural” impact.

Now I will return to the personality of Docent Stránský.

Stránský with his philosophical and political orientation was undoubtedly anticommunist. But at the time of communism he tried to get on somehow with this regime in order to avoid any problems at work. He also knew that the communist policy of selected and supported disciplines (including museology) has its advantages, even in comparison with “free”, above all western countries, where individual scientific disciplines often have to struggle hard for their existence. In this sense he also made himself heard several times quite loud in the forum of the Faculty of Arts. Therefore it was in no way surprising that many members of the Scientific Board of the Faculty of Arts considered him almost communist and let him feel it in the vote of appointing him professor, which I called out; this time it was not museology – it would certainly not come off – but culturology, on the proposal of

Mons. Prof. PhDr. Petr Piřha, CSc., Dr. h. c. When I lobbied for it in the Scientific Board of the Faculty of Arts, the Scientific Board rejected it unanimously. Even my best friend, Professor Rudolf Peřman, who never refused to do something for me, declared that Stránský must be satisfied with senior lectureship...

Stránský, however, was advocated by Professor Piřha, Minister of Education in the Czech government of Václav Klaus, who was aware of Stránský’s profound humanist education and disposition, and recommended to submit the proposal for appointing Stránský a professor to the Scientific Board of the Masaryk University. So I was obliged to introduce Stránský to the Scientific Board MU in 1992 and recommend his inaugural lecture to the attention of board members. It did not occur to me to tell Stránský in advance that he should better speak a human-friendly language instead of his favourite “meta-language”. And this proved fatal to Stránský!

Assuming that he will dazzle the board members, the candidate began to speak resolutely and self-confidently just in the “meta-language”. However, the board members, namely doctors of medicine, natural scientists and philosophers, were not impressed by the speech. On the contrary. The self-confident behaviour of Stránský rather irritated them. The vote turned out definitely negatively for the candidate.

The then Rector of the Masaryk University, Professor Eduard Schmidt, reproached me then sharply that I should not have even considered the professorship of Stránský, that I should not have allowed him to appear before the Scientific Board of the Masaryk University, that I caused damage to the good reputation of not only the Scientific Board of the Faculty of Arts but of the whole university, etc. I naturally

defended myself: I showed to the Rector six clearly positive recommendation letters from prominent foreign professors who recommended to appoint Stránský a professor, and another highly laudatory documents on his international museological and general culturological renown. I asked the Rector whether I should have ignored these documents. The Rector in response only indecisively shrugged his shoulders.

Be that as it may, Stránský did not become professor. He was quite aggrieved; I think that he did not reconcile himself to it until the very end of his life.

So, Docent Stránský has already “gone West” (“as atheists say...”). He went a way which all of us will go one day.

How actually is the concept of after-life in believers and in atheists?

The living people do not know and the dead did neither return to this world nor let us know.

Religious people believe in Paradise of Jesus Christ, atheists believe in nothing, but both of them have in fact no idea of what happens after the dead.

However, atheists also refuse to believe that the deceased would disappear somewhere in a bottomless “black hole” of the Universe, that after the death comes only an endless and unconscious nothing. I myself become conscious of it almost every day when I am working on the “History of Moravian Archaeology” and I remember the numbers of my friends, colleagues or even pupils! who already passed away. As if I would talk with them in these memories, I am loath to believe that I will never meet them again...

And how should I finish these memories of Docent Stránský?

Most probably I would wish him freedom and piece somewhere out there in the superterrestrial sphere, so that he can for ever and ever think up and develop his theories, maybe also those of “meta-museology”...

VLADIMÍR PODBORSKÝ

Masaryk University, Faculty of Arts,
Department of Archaeology and Museology (Professor Emeritus), Brno
Czech Republic